

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา(ส 31101) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนทับกฤชพัฒนาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและได้นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
  - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
  - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
  - 1.3 องค์ประกอบของหลักสูตร
  - 1.4 ระดับของหลักสูตร
  - 1.5 ประเภทของหลักสูตร
  - 1.6 การพัฒนาหลักสูตร
  - 1.7 การประเมินหลักสูตร
2. การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา
  - 2.1 ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
  - 2.2 แนวทางพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
  - 2.3 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา
  - 2.4 การพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 3.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ
4. กรอบความคิดในการวิจัย

ทฤษฎีเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายของหลักสูตร

ความหมายของหลักสูตร ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 34) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง กิจกรรมหรือประสบการณ์ทั้งหลายที่โรงเรียนจัดขึ้นให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์

มีทักษะการคิด เกิดการคิด และเจตคติการปฏิบัติในทิศทางที่พึงประสงค์

ทาบ (Taba, 1962 : 10) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึงแผนการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย เป้าหมายของการเรียนรู้ และจุดประสงค์ของการเรียนเฉพาะเจาะจงเป้าหมาย และจุดประสงค์เป็น เครื่องชี้แนวทางเลือก และจัดเนื้อหาบ่งชี้ถึงวิธีการจัดการเรียนการสอน

กาญจนา คุณารักษ์ (2543 : 38) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง โครงการหรือแผน หรือ ข้อกำหนด ประกอบด้วยหลักการ จุดหมาย โครงสร้าง กิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในการ จัดการเรียนการสอนที่จะพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ความสามารถ และประสบการณ์

ธีรารัง บัวศรี (2542 : 7) กล่าวว่า หลักสูตร หมายถึง แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อ แสดงถึงจุดหมายการจัดเนื้อหา กิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละ โปรแกรมการศึกษาเพื่อให้ ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ

จากความหมายที่นักการศึกษาได้กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า หลักสูตร หมายถึง แผนการ จัดมวลประสบการณ์การเรียนรู้ประกอบกับการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อช่วยให้การเรียนการสอน เกิดประสิทธิภาพส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ได้วางแผนไว้

2. ความสำคัญของหลักสูตร

ความสำคัญของหลักสูตร ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ธีรารัง บัวศรี (2542 : 9-10) กล่าวว่าหลักสูตรในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญในการ กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เพื่อแน่ใจว่าผู้เรียนแต่ละวัยและแต่ละระดับการศึกษาได้รับการศึกษาที่ ทัดเทียมกันในทุกด้าน และได้รับการพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญหาในแนวทางที่ เหมาะสม

วิเชียร จันทะ โขติ (2540 : 11) กล่าวว่าหลักสูตรในการจัดการศึกษาเป็นแนวทางหรือ แผนการจัดการศึกษาเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 12) กล่าวว่า หลักสูตรจะเป็นตัวกำหนดสิ่งที่จะสอนใน โรงเรียน ระบุสิ่งที่ผู้เรียนควรเรียนรู้ ระบุสิ่งที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน นั่นคือจุดหมาย ปลายทางของผู้เรียนที่จะเป็นผลผลิตทางการศึกษา อธิบายถึงผลผลิตทางการศึกษาและรายละเอียด ของกระบวนการเรียนการสอนไว้อย่างกว้าง ๆ

จรัส มีกุล (2543 : 4) กล่าวว่าหลักสูตรมีความสำคัญ เนื่องจากหลักสูตรเป็นเอกสาร ทางราชการ เป็นข้อบัญญัติของรัฐเพื่อให้บุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษานำไปปฏิบัติเป็น มาตรฐานของการศึกษาเพื่อควบคุมการเรียนการสอนในแต่ละระดับของสถานศึกษาให้ถึงเกณฑ์ มาตรฐาน และยังเป็นแผนการดำเนินงานของผู้บริหารการศึกษาเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกในการ ควบคุม ดูแล ติดตามผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐ

จากความหมายของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่าความสำคัญของหลักสูตรมีความสำคัญเนื่องจากเป็นแนวปฏิบัติที่ใช้กำกับดูแลแนวทางการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามเกณฑ์ตามที่เป้าหมายกำหนดไว้ และยังใช้เป็นเครื่องมือในการดูแล นิเทศ ติดตามและให้การสนับสนุนการใช้หลักสูตรให้บรรลุวัตถุประสงค์

3. องค์ประกอบของหลักสูตร

องค์ประกอบของหลักสูตร ได้มีผู้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้ สัจจ อูทรานันท์ (2532 : 244) ได้แบ่งหลักสูตรออกเป็น 7 ส่วนประกอบคือ

1. เหตุผลและความจำเป็นของหลักสูตร
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
4. การเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน
5. การเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สื่อการเรียนการสอนและแห่งวิชาในชุมชน
6. การประเมินผล
7. การเสนอแนะเกี่ยวกับการช่วยเหลือส่งเสริมผู้เรียน

จรัส มิกุล (2543 : 7-8) ได้แบ่งองค์ประกอบของหลักสูตรเป็น 4 ประการคือ

1. จุดมุ่งหมายและหลักการ คือ ความมุ่งหมายทางการศึกษา เพื่อตอบคำถามว่าจะจัดการศึกษาเพื่ออะไร หรือต้องการให้ผู้ได้รับการศึกษามีคุณลักษณะเช่นไร มีพฤติกรรมอย่างไร เพื่อให้ได้บุคลากรที่มีคุณภาพทางสังคม และประเทศชาติต่อไป ซึ่งจุดมุ่งหมายมีหลายระดับ เช่น จุดมุ่งหมายของหลักสูตรทั่วไป จุดหมายระดับวิชา จุดหมายระดับบทเรียน และจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม

2. เนื้อหาวิชา หมายถึง สาระที่เป็นความรู้ที่รวบรวมและ จัดอย่างมีระบบ ระเบียบ ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ เนื้อหาสาระดังกล่าวจะต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ และพิจารณาให้เหมาะสมกับเวลาที่จัดให้กับผู้เรียนตามหลักสูตรด้วย

3. กระบวนการเรียนการสอน หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามความมุ่งหมายของหลักสูตร การจัดกิจกรรม หรือ ประสบการณ์เป็นหน้าที่ของครูที่จะต้องศึกษาวิธีการ กระบวนการเรียนการสอน และศึกษาตัวผู้เรียน พัฒนาการของผู้เรียน ความพร้อม ความแตกต่างระหว่างบุคคล และปัจจัยอื่น ๆ หรืออุปสรรคต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนั้น

4. การประเมินผล เป็นองค์ประกอบสุดท้ายของหลักสูตรที่จะตอบได้ว่าเนื้อหา สาระ

กระบวนการเรียนการสอนที่จัดให้กับผู้เรียนบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ และผลจากการประเมินจะบอกได้ว่าผู้เรียนได้พัฒนาการด้านต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด ซึ่งการประเมินผลจะต้องมีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

ไทเลอร์ (2546 อ้างถึงใน วรพรรณ โพธิ์ศรี 2546 : 27) ได้สรุปองค์ประกอบในการสร้างหลักสูตรว่าจะต้องดำเนินการเป็นลำดับขั้นดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมาย
2. การเลือกเนื้อหา
3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
4. การประเมินผลหลักสูตร

ทาบ (Taba. 1962 : 1) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรมีองค์ประกอบดังนี้

1. จุดมุ่งหมาย (Aims and objectives) ได้กล่าวถึงจุดหมายทั่วไปและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา
2. เนื้อหาวิชา (Content) ได้กล่าวถึงเนื้อหาวิชาที่จัดไว้ในหลักสูตรเพื่อให้ผู้เรียนได้ศึกษามีคุณลักษณะตามจุดมุ่งหมาย
3. กิจกรรมและรูปแบบการเรียนการสอน (Learning and teaching implies) ได้กล่าวถึงวิธีการและกระบวนการที่นำมาจัดให้ผู้เรียนได้รับเนื้อหาอย่างมีประสิทธิภาพ
4. รายการประเมินผล (Evaluation program) ได้กล่าวถึงวิธีการตรวจสอบว่าผู้เรียนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์เพียงใด

วิชย์ วงษ์ใหญ่ (2537 : 5) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรมี 4 องค์ประกอบดังนี้

1. วัตถุประสงค์
2. สาระความรู้และประสบการณ์
3. กิจกรรมการเรียนการสอน
4. การวัดและการประเมินผลการเรียน

ธารง บัวศรี (2542 : 8-9) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรมี องค์ประกอบดังนี้

1. เป้าประสงค์และนโยบายการศึกษา (Education goal and policies) หมายถึง สิ่งที่รัฐต้องการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในเรื่องที่เกี่ยวกับการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร (Curriculum aims) หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
3. รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร (Types and structures) หมายถึง ลักษณะและแผนผังที่แสดงการแจกแจงวิชา หรือกลุ่มวิชา หรือกลุ่มประสบการณ์

4. จุดประสงค์รายวิชา (Subject objectives) หมายถึง ผลที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนวิชานั้นไปแล้ว

5. เนื้อหา (Content) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ทักษะ และความสามารถที่ต้องการให้มี รวมทั้ง ประสบการณ์ที่ต้องการให้ได้รับ

6. จุดประสงค์ของการเรียนรู้ (Instructional objectives) หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้มีทักษะและความสามารถ หลังจากที่ได้เรียนรู้เนื้อหาที่กำหนดไว้

7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน (Instructional strategies) หมายถึง วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เหมาะสมและมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้บรรลุผลตามจุดประสงค์ของการเรียนรู้

8. การประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

9. วัสดุหลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน (Curriculum materials and instructional media) หมายถึง เอกสาร สิ่งพิมพ์ แผ่นฟิล์ม แถบวีดิทัศน์ ฯลฯ และวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ รวมทั้ง อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา เทคโนโลยีการศึกษาและอื่น ๆ ที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพและประสิทธิภาพการเรียนการสอน

นายดา บิรันธานันท์, มจรุส จงชัยกิจ และศิริรัตน์ นิละคุปต์ (2542 : 38) ได้กล่าวถึงการออกแบบหลักสูตรตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ควรประกอบด้วย

1. เป้าหมาย มาตรฐาน และการสำเร็จการศึกษาแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้
2. หลักการและเหตุผลของแต่ละกลุ่มสาระและคำอธิบายรายวิชา
3. คำอธิบายสาระและคำอธิบายรายวิชา
4. จุดประสงค์ของแต่ละวิชา แต่ละชั้นปี
5. หน่วยการเรียนรู้
6. สัปดาห์เวลาเรียน

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้ออกแบบในการสร้างหลักสูตรโดยผสมผสานแนวคิดของไทเลอร์ มาเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตร โดยมีลำดับขั้นดังนี้

1. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การคัดเลือกเนื้อหาสาระ
4. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้
5. การประเมินผลหลักสูตร

4. ระดับของหลักสูตร

นักการศึกษาได้กล่าวถึงระดับของหลักสูตรพอสรุปได้ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525 : 3) ได้กล่าวถึงระดับของหลักสูตรมี 3 ระดับดังนี้

1. หลักสูตรระดับชาติหรือระดับแม่บท คือ เป็นหลักสูตรแกนที่เขียนไว้กว้าง ๆ และบรรจุสาระที่จำเป็นที่ทุกคนในประเทศต้องเรียนรู้เหมือนกัน

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน และเป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ได้ในชีวิตจริง

3. หลักสูตรระดับห้องเรียน คือ การนำหลักสูตรระดับชาติและระดับท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

รวีวรรณ ศรีศรีรัมย์(2533 : 76) กล่าวถึงระดับของหลักสูตรทั่วไปมี 3 ระดับดังนี้

1. หลักสูตรแม่บท หรือ หลักสูตรระดับชาติ

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น

3. หลักสูตรระดับโรงเรียน เป็นการนำหลักสูตรระดับท้องถิ่นมาพิจารณาเลือกและปรับให้สอดคล้องกับสภาพโรงเรียน

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าวสรุปได้ว่าหลักสูตรมี 4 ระดับดังนี้

1. หลักสูตรระดับชาติ

2. หลักสูตรระดับท้องถิ่น

3. หลักสูตรระดับโรงเรียน

4.หลักสูตรระดับห้องเรียน

5. ประเภทของหลักสูตร

นักการศึกษาได้จำแนกประเภทของหลักสูตรต่าง ๆ ไว้ดังนี้

นาดยา ปิณฑนนท์,มธุรส จงชัยกิจ และศิริรัตน์ นีละคุปต์(2542 : 35-36) ได้กล่าวถึงประเภทของหลักสูตร จำแนกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรเสนอแนะ (Recommended curriculum) เป็นหลักสูตรที่องค์กรหน่วยงานหรือบุคคลจัดทำขึ้นเพื่อให้เป็นหลักสูตรตามอุดมการณ์ ปรัชญาที่ผู้จัดทำต้องการให้เป็นแนวทางในการนำไปใช้ เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ข้อเสนอแนะแนวทางแก่ท้องถิ่นและสถานศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรของตนเองขึ้นมา

2. หลักสูตรลายลักษณ์อักษร(Written curriculum) เป็นหลักสูตรที่สถานศึกษาจัดทำขึ้น ประกอบด้วยคู่มือ หรือคำแนะนำหลักสูตร แผนภูมิแสดงเครือข่ายการจัดการเรียนรู้ในมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือสาขาวิชาต่าง ๆ ถือเป็นหลักสูตรที่เป็นแนวทางการมีผลบังคับ

ใช้กับสถานศึกษาหรือท้องถิ่นนั้น ๆ

3. หลักสูตรการสอน (Taught curriculum) เป็นหลักสูตรที่ครูได้นำไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนจริงในห้องเรียน

4. หลักสูตรสนับสนุน (Supported curriculum) เป็นหลักสูตรที่รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ บุคคล ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงข้อมูลที่เป็นสิ่งพิมพ์ สื่อการศึกษาและเทคโนโลยีทางการศึกษาสถานที่และแหล่งความรู้ต่าง ๆ ในชุมชนท้องถิ่นซึ่งใช้ในการจัดโปรแกรมการเรียน และส่งเสริมสนับสนุนการสอนของครูและการเรียนของนักเรียน

5. หลักสูตรการทดสอบ (Tested/assessed curriculum) ได้แก่ แบบทดสอบ และการประเมินผลนักเรียนในลักษณะต่าง ๆ

6. หลักสูตรการเรียนรู้ (Learned curriculum) เป็นหลักสูตรระดับล่างสุด เป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่นักเรียนได้เรียนรู้จริงในโรงเรียน ทั้งได้รับการเรียนการสอนโดยตรง หรือจากประสบการณ์ต่าง ๆ โดยอ้อม ที่โรงเรียนจัดให้

ฮาร์ง บัวศรี (2542 : 176-198) ได้กล่าวถึงการแบ่งประเภทของหลักสูตรเป็น 8 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรรายวิชา (The subject curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างเนื้อหาวิชาที่แยกออกจากกันเป็นรายวิชาทั้งด้านเนื้อหาและการสอน

2. หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (The correlated curriculum) เป็นหลักสูตรรายวิชาที่ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องของหลักสูตรที่เน้นครูเป็นผู้สั่งการ โดยการนำเอาเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาใช้ เช่น ให้ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียน

3. หลักสูตรกว้าง (The broad - field curriculum) เป็นหลักสูตรที่พยายามแก้ไขจุดอ่อนของหลักสูตรรายวิชา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมการเรียนการสอนให้น่าสนใจ ผู้เรียนสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้เป็นอย่างดี มีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ทุกด้าน

4. หลักสูตรแกน (The core curriculum) เป็นหลักสูตรที่นำเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มารวมกันเป็นวิชากว้าง ๆ เรียกว่าหมวดวิชา ทำให้เกิดหลักสูตรแบบกว้างขึ้น แต่หลักสูตรไม่ได้มีส่วนสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการของสังคม ดังนั้นจึงเกิดหลักสูตรแกนเพื่อสนองจุดหมายที่ต้องการ

5. หลักสูตรประสบการณ์ (Experience curriculum) เป็นหลักสูตรที่เกิดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหลักสูตรที่ไม่ส่งเสริมให้ผู้เรียนสนใจหรือกระตือรือร้นในการเรียน ซึ่งจัดว่าเป็นหลักสูตรแรกที่ยึดเด็กหรือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

6. หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The competency - based curriculum) เป็นหลักสูตรที่จัดขึ้นเพื่อผู้เรียนที่มีทักษะและความสามารถในด้านต่าง ๆ เป็นหลักสูตรที่ไม่เน้นเนื้อหาความรู้แต่ มุ่งเน้นด้านทักษะ ความสามารถ เจตคติ และค่านิยมที่มีผลต่อชีวิตปัจจุบันและอนาคตของผู้เรียน หลักสูตรนี้มีโครงสร้างซึ่งแสดงให้เห็นถึงเกณฑ์ความสามารถในด้านต่าง ๆ ที่ต้องการให้ผู้เรียนมี ในแต่ละระดับการศึกษาและในแต่ละชั้นเรียน ทักษะและความสามารถของผู้เรียนจะถูกกำหนด อย่างต่อเนื่อง

7. หลักสูตรกระบวนการ (The process approach curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้น วิธีการมากกว่ารูปแบบ วิธีการเรียนการสอนจะเน้นกระบวนการ เช่น การแก้ปัญหา การค้นคว้า เป็นต้น

8. หลักสูตรบูรณาการ (The integrated curriculum) เป็นหลักสูตรที่พัฒนามาจาก หลักสูตรแบบกว้างโดยนำเอาเนื้อหาของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมกัน ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี คือ บูรณาการระหว่างความรู้และกระบวนการเรียนรู้ บูรณาการระหว่างพัฒนาการทางความรู้และ พัฒนาการทางจิตใจ บูรณาการระหว่างความรู้กับการกระทำ บูรณาการระหว่างสิ่งที่เรียนใน โรงเรียนกับสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันของผู้เรียน บูรณาการระหว่างวิชาต่าง ๆ หลักการบูรณา การนี้จะไม่มีการกำหนดขอบเขตของวิชาหรือแบ่งเนื้อหาวิชาที่จะเรียนไว้ก่อน แต่จะนำเอาเนื้อหา มาใช้แก้ปัญหาโดยเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้เรียนสามารถนำสิ่งที่เรียนไป ใช้ชีวิตประจำวันได้มากขึ้น

จากประเภทของหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น การพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (ส 31101) สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนทับกฤชพัฒนา ที่ผู้วิจัยจัดทำมี ความสอดคล้องกับรูปแบบหลักสูตรแบบบูรณาการ ซึ่งเป็นหลักสูตรที่นำเนื้อหาวิชาที่มีความ สอดคล้องกันมาหลอมรวมกันและจัดเป็นหน่วยการเรียนรู้เพื่อให้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิต อันจะช่วยให้ผู้เรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

6. การพัฒนาหลักสูตร

นักวิชาการหลายท่านได้เสนอขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังต่อไปนี้

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 38-39) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตร
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้
4. การกำหนดมาตรการวัดผลและประเมินผล
5. การนำหลักสูตรไปใช้

6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร

7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535 : 16-17) ได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรที่สัมพันธ์กัน 3 ระบบคือ

1. ระบบร่างหลักสูตร แบ่งเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1.1 สิ่งที่กำหนดหลักสูตร ได้แก่ การศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านต่าง ๆ ได้แก่ สภาพปัญหาความต้องการ การศึกษาในปัจจุบัน แนวโน้มสังคมและความต้องการในอนาคต

1.2 รูปแบบหลักสูตร เช่น หลักสูตรรายวิชา หลักสูตรบูรณาการ

1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร โดยใช้วิธีประชุมสัมมนา หรือให้ผู้มีประสบการณ์พิจารณา

1.4 การปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้

2. ระบบการใช้หลักสูตร มี 3 ขั้นตอนคือ

2.1 การขออนุมัติหลักสูตร

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร

2.3 การดำเนินการใช้หลักสูตรหรือการบริหารหลักสูตร

3. ระบบการประเมินหลักสูตร มี 4 ขั้นตอนคือ

3.1 วางแผนประเมินหลักสูตร

3.2 การเก็บข้อมูล

3.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

3.4 การรายงานข้อมูล

จิตทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 19-20) ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. วินิจฉัยความต้องการ (Deagnosis of needs) สํารวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของผู้เรียน

2. กำหนดจุดประสงค์ (Formulation of Objectives) กำหนดจุดประสงค์ที่ชัดเจนหลังจากที่ได้วินิจฉัยความต้องการแล้ว

3. คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of content) ให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ วิชา และความสามารถของผู้เรียน

4. จัดเนื้อหาสาระ (Organization of content) เนื้อหาสาระต้องมีความต่อเนื่อง และความยากง่ายของเนื้อหา ความสนใจของผู้เรียน

5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of learning experiences)
  6. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Organization of learning experiences)
  7. กำหนดสิ่งที่จะประเมินและวิธีการประเมิน (Determination of what to evaluate and of the ways and means of doing it) ตัดสินใจประเมินอะไร วิธีการประเมินใช้เครื่องมืออะไร
- ทาบ (Taba. 1962 :12) ได้เสนอแนวคิดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 7 ขั้นตอน

ดังนี้

1. สำรวจปัญหาความต้องการและความจำเป็นของผู้เรียนของสังคม
2. กำหนดจุดมุ่งหมายของการศึกษา
3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาที่จะนำมาสอน
4. จัดลำดับเนื้อหาสาระ
5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้
6. จัดลำดับประสบการณ์การเรียนรู้
7. กำหนดวิธีการประเมินผลและแนวทางปฏิบัติ

กรมวิชาการ (2540 : 9) ได้เสนอแนวคิดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรไว้ 10 ขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษา สำรวจปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง
2. ศึกษา วิเคราะห์ วิจัยหลักสูตรและสภาพการใช้หลักสูตรในปัจจุบัน
3. ศึกษาแนวคิด รูปแบบในการพัฒนาหลักสูตร และกำหนดรูปแบบหลักสูตร
4. ยกร่างหลักสูตร จุดหมาย โครงสร้าง แนวดำเนินการ ตลอดจนหลักเกณฑ์การใช้หลักสูตร
5. กำหนดจุดประสงค์ และรายละเอียดของกลุ่มวิชาและรายวิชา
6. กำหนดระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผล
7. จัดทำเอกสารประกอบการใช้หลักสูตรและสื่อการเรียนการสอน
8. ทดลองประเมินผลการนำหลักสูตรไปใช้ ปรับปรุงแก้ไขจากผลการทดลอง
9. ประกาศใช้หลักสูตรทั่วประเทศ
10. ติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตร

เซเลอร์และอเล็กซานเดอร์ (J. Galen Saylor and William M. Alexander. 1974 :6)

ได้เสนอแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรไว้ 4 ขั้นตอนคือ

1. กำหนดเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย และขอบเขต
2. การออกแบบหลักสูตร
3. การใช้หลักสูตร

4. การประเมินหลักสูตร

จากขั้นตอนแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรมีขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานของหลักสูตร คือการศึกษาสภาพปัญหา ความต้องการ ความจำเป็นเกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนของสังคมและชุมชน
2. การสร้างหลักสูตรที่สอดคล้องกับสังคมและชุมชน
3. การประเมินคุณภาพของหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญ
4. การปรับปรุงและแก้ไขเอกสารหลักสูตร

7. การประเมินหลักสูตร

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

สังค์ อุทรานันท์ (2532 : 246-258) ได้กล่าวถึงวิธีการประเมินหลักสูตร 3 วิธีคือ

1. การตรวจเอกสารหลักสูตร เป็นวิธีการตรวจสอบความสมบูรณ์ของหลักสูตรโดย คณะพัฒนาหลักสูตรหรือผู้เชี่ยวชาญ
2. การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบก่อนนำไปใช้จริง
3. การประเมินหลักสูตร โดยใช้เทคนิคปุยแซงค์ เป็นวิธีการประเมินหลักสูตรที่ วิเคราะห์องค์ประกอบของหลักสูตร 3 ส่วนคือ จุดมุ่งหมาย การเรียนการสอน และการประเมินผล การเรียนการสอน โดยใช้ตารางวิเคราะห์(Puissance analysis matrix)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 197-202) กล่าวถึงการประเมินหลักสูตร มีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ของการประเมินผลหลักสูตรที่ชัดเจน
2. การวางแผนออกแบบการประเมินที่รอบคอบ รัดกุม
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบข่ายและระยะเวลาที่กำหนด
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. การรายงานผลการประเมินเพื่อการตัดสินใจ

ไทเลอร์ (Tyler 1947 : 110-125) กล่าวถึงขั้นตอนการประเมิน 6 ขั้นตอนซึ่งเน้น จุดมุ่งหมายเป็นหลัก (Goal Attainment Model) ดังนี้

1. การกำหนดจุดมุ่งหมายอย่างต่ำ โดยการวิเคราะห์จากข้อมูลพื้นฐาน
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เป็นพฤติกรรมที่วัดภายหลัง
3. กำหนดเนื้อหา หรือประสบการณ์ทางการศึกษา
4. เลือกวิชาเรียน
5. ประเมินผล โดยการตัดสินใจด้วยการวัดผลทางการศึกษา

6. ยกเลิกหรือปรับปรุง

เดวิท พรอท (Pratt. 1980 : 409-419 อ้างถึงในสาคร คล้ายแท้.2545 24-25) ได้เสนอแนวทางการประเมินหลักสูตรไว้ 14 ข้อ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายทั่วไป ประเมินหลักสูตรว่าชัดเจน มีความสำคัญเพียงพอครอบคลุมสิ่งที่คาดหวังหรือไม่
  2. หลักการและเหตุผล ประเมินความจำเป็นในการใช้หลักสูตร ข้อสรุปความสำคัญของหลักสูตร มีกอบิบายการศึกษา วิธีการศึกษา
  3. จุดมุ่งหมายเฉพาะ ซึ่งแนวทางการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียนสอดคล้องกับการปฏิบัติได้ ตอบสนองจุดมุ่งหมายทั่วไป
  4. เกณฑ์การปฏิบัติเกี่ยวกับหลักสูตรเหมาะสมชัดเจนกับมาตรฐาน
  5. จัดระดับคะแนนชัดเจนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย
  6. สภาพแวดล้อม ระบุถึงสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาไว้ชัดเจน
  7. ลักษณะผู้เรียนระบุถึงสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาไว้ชัดเจน
  8. การเรียนการสอน เนื้อหาสาระ คุณค่าและมีประโยชน์ออกแบบแนวการจัดกิจกรรมสามารถเป็นแนวทางในการคัดเลือกวิธีสอน
  9. ความแตกต่างในการจัดการเรียนการสอน มีการประเมินระหว่างเรียนอย่างสม่ำเสมอ
  10. ส่งเสริมสนับสนุนการปฏิบัติ สื่อแหล่งเรียนรู้มีความสอดคล้องกับหลักสูตร
  11. การทดลองใช้หลักสูตร มีการทดลองใช้กับโรงเรียนนำร่อง รายงานผลการทดลองนำเชื่อถือ
  12. ประเมินโครงร่างหลักสูตร ประเมินองค์ประกอบผลการประเมินเป็นที่ยอมรับ
  13. การนำหลักสูตรไปใช้ แนวทางเวลาเหมาะสม บทบาทหน้าที่ของผู้ใช้หลักสูตร
  14. ผลผลิต รูปแบบหลักสูตรมีอิสระในตัวเอง ผลผลิตจากหลักสูตรเป็นที่น่าพอใจ
- สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam.1970 อ้างถึงในใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. 2539 : 190) ได้เสนอรูปแบบการประเมินหลักสูตร มี 4 ส่วนดังนี้

1. การประเมินบริบท (Context evaluation) ได้แก่ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และความต้องการของคนในชุมชน แนวคิด และปรัชญาในการจัดการศึกษาต่าง ๆ ซึ่งบริบทเหล่านี้จะนำไปสู่การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

2. การประเมินปัจจัยตัวป้อน (Input evaluation) ได้แก่ปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำหลักสูตรไปใช้ เช่นความพร้อมของครู ผู้บริหาร อาคารสถานที่ งบประมาณ สื่อและอุปกรณ์ต่าง ๆ ฯลฯ

3. การประเมินกระบวนการ (Process evaluation) ได้แก่กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ ซึ่งครอบคลุมกระบวนการบริการหลักสูตร กระบวนการสอนของครู กระบวนการเรียนรู้ของนักเรียน ฯลฯ

4. การประเมินผลผลิต (Product evaluation) หมายถึงผลที่เกิดจากการนำหลักสูตรไปสู่การเรียนการสอน ซึ่งเกิดขึ้นกับผู้เรียนและการปฏิบัติงานในโรงเรียน ซึ่งทำให้ทราบว่าหลักสูตรบรรลุผลตามหลักการและจุดมุ่งหมายมากน้อยเพียงใด

จากรูปแบบการประเมินหลักสูตรดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการประเมินหลักสูตร โดยการประเมินหลักสูตรฉบับร่าง โดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร โดยทำการประเมินในส่วนของความสอดคล้องสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระ จุดประสงค์ กิจกรรม และระยะเวลา ตามแนวหลักสูตรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2544

การประเมินหลักสูตรจะมีความน่าเชื่อมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสิน ซึ่งวิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 41-44) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

1. ความตรงภายใน (Internal validity) หมายถึง การออกแบบประเมินเพื่อได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์
2. ความตรงภายนอก (External validity) หมายถึง ผลการประเมินนำไปอ้างอิงได้กว้างขวาง ด้านเวลา สภาพแวดล้อม บุคคล
3. ความเป็นปรนัย (Objectivity) หมายถึง คนส่วนใหญ่เข้าใจข้อมูลตรงกัน
4. ความเที่ยง (Reliability) หมายถึง ความคงที่ของข้อมูลที่รวบรวมได้จากเครื่องมือหลายอย่าง
5. ความสอดคล้องสัมพันธ์ (Relevance) หมายถึง ข้อมูลที่ได้มีความสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการประเมิน
6. ความสำคัญ (Importance) หมายถึง การจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบหลักสูตรที่จะประเมิน
7. ขอบข่ายการประเมิน (Scope) หมายถึง ระบบและแบบแผนของการประเมินที่จะเอื้ออำนวยทำให้การศึกษาได้กว้างขวางและลึก
8. ความเชื่อถือและการยอมรับ (Credibility) หมายถึง ผู้ที่ต้องการใช้ผลการประเมินมีความเชื่อถือในผู้ประเมินและยอมรับข้อมูลจากผลการประเมิน

9. เวลา (Time) หมายถึง การรายงานผลการประเมินจะทันใช้ในเวลาที่ต้องการหรือไม่

10. ขอบเขตของผลการใช้ผลการประเมิน (Pervasiveness) หมายถึง การนำเสนอผลการประเมินหลักสูตรไปใช้อย่างกว้างขวาง และมีการเผยแพร่อย่างไร

11. ประเมินประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง การพิจารณาทางเลือกในการปฏิบัติเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว

การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา

1. ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 30) กล่าวว่า “การพัฒนา” ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “development” มีความหมาย 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง การทำให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ขึ้น และอีกลักษณะหนึ่ง หมายถึงการทำให้เกิดความหมายของการพัฒนาหลักสูตรจึงอาจมีความหมายคือ การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นหรือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือเป็นการสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นฐานอยู่เลย

บรรพต สุวรรณประเสริฐ (2544 : 15) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น หรือการจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมเป็นพื้นฐานอยู่เลย และรวมถึงการผลิตเอกสารต่าง ๆ สำหรับผู้เรียน

เป็รื่อง กิจรัตน์ (2532 : 15) กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและความต้องการของสังคม

จากความหมายของการพัฒนาหลักสูตรข้างต้น สรุปได้ว่าการพัฒนาหลักสูตรหมายถึง การรวบรวม ปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่เดิมและจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยการ รวมทั้งสื่อเอกสารประกอบสำหรับการจัดการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและสภาพสังคมและชุมชน

2. แนวทางพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษานั้นมีจุดเน้นการพัฒนาหลักสูตรเพื่อสนองต่อความต้องการของท้องถิ่น ซึ่งสามารถดำเนินการได้ใน 2 ลักษณะคือ การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา ซึ่งรัตนะ บัวสนธ์ (2535 : 18 – 20) ได้เสนอวิธีพัฒนาหลักสูตรใน 3 รูปแบบดังนี้

1. แบบท้องถิ่นหรือสถานศึกษามีเสรีภาพในกรอบนโยบายของส่วนกลาง หมายถึง ท้องถิ่นหรือโรงเรียนมีเสรีภาพในการพัฒนาหลักสูตรในท้องถิ่นของตนเอง โดยอาศัยนโยบาย

ส่วนกลางเป็นผู้กำหนดให้ ภายใต้การควบคุมดูแลให้ความช่วยเหลือเพื่อให้หลักสูตรสนองตอบต่อ ส่วนกลางและท้องถิ่นไปพร้อมกัน

2. แบบท้องถิ่นหรือสถานศึกษามีเสรีภาพในส่วนกลางที่เหลือไว้ให้ หมายถึง ส่วนกลางจัดทำหลักสูตรแม่บทหรือแกนกลางขึ้นและเว้นที่ว่างให้มีวิชาเลือกเสรี ซึ่งท้องถิ่นหรือ สถานศึกษามีเสรีภาพในการพัฒนาหลักสูตรหรือกำหนดเนื้อหาวิชาที่จะสอนได้เลย

3. แบบ ที่ให้เสรีภาพและขอบเขตในวงกว้าง หมายถึง ส่วนกลางและท้องถิ่นกำหนด เกณฑ์อย่างต่ำของสิ่งที่เด็กทั้งประเทศจะต้องรู้และที่เด็กในท้องถิ่นจะต้องเรียนรู้ตามลำดับแล้ว รวมกันเข้าเป็นหลักสูตรแกน ซึ่งถือว่าเป็นวิชาบังคับต้องเรียน ส่วนที่เหลือเป็นวิชาเลือกหรือบังคับ เลือก โดยท้องถิ่นจะเป็นผู้กำหนดหรือเสนอแนะต่อส่วนกลาง

เหตุผลและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษา ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 109) ได้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บทได้กำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระและ กิจกรรมไว้อย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่ง เนื้อหาสาระและประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่ว ๆ ไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระ ความรู้ตามสภาพแวดล้อมสังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นได้ทั้งหมดจึงต้อง พัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นให้ได้มากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจการเมืองการปกครองและด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อธรรมชาติและวิถีชีวิตของคนไทย ทั้งในเมืองและชนบท จึงต้องมีหลักสูตรระดับสถานศึกษาเพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับ กับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับท้องถิ่นของตนเองเพื่อให้ผู้เรียน สามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาตน ครอบครัวและท้องถิ่นตลอดจนการดำเนินชีวิตอยู่ใน ท้องถิ่นของตนอย่างมีความสุข

3. การเรียนรู้ที่ดีควรเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวไปยังสิ่งไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการ เรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้นจึงควรมีหลักสูตรระดับสถานศึกษา เพื่อให้ ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้ชีวิตจริงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมของท้องถิ่นตนเอง แทนที่จะเรียนรู้สิ่งที่ ไกลตัวซึ่งทำให้ผู้เรียนไม่รู้จักตนเอง ไม่รู้จักชีวิต ไม่เข้าใจและไม่มีความรู้สึกที่ดีต่อสังคมและ สิ่งแวดล้อมรอบตัว นอกจากนี้การพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาจะช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมี ความรัก ความผูกพันรวมทั้งความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเองอีกด้วย

4. ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านในชนบทมีอยู่มากมายและมีค่า ซึ่งบ่งบอกถึงความเจริญที่มีอยู่มาเป็นเวลานานของชนชาติไทย ซึ่งหลักสูตรระดับสถานศึกษา สามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่นและภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหลายมาใช้ในการเรียนการสอนได้ ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง มีความรัก ความผูกพัน รวมทั้งภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ตลอดจนสามารถใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

จากแนวคิดของนักการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยใช้รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร โดยยึดหลักสูตรแม่บทหรือหลักสูตรแกนกลางและผสมผสานความเป็นท้องถิ่นเพื่อให้หลักสูตรตอบสนองส่วนกลางและท้องถิ่น ไปพร้อมกันซึ่งสอดคล้องกับแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษามีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตรที่เอื้อต่อท้องถิ่นของตนเองช่วยให้ผู้เรียนมีความรัก ความผูกพันกับท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ในท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสม

3. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ได้มีนักวิชาการหน่วยงานได้ออกแบบการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาไว้ดังนี้

กรมวิชาการ ได้ออกแบบการพัฒนาหลักสูตรไว้ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2544 : 31-34)

1. การจัดทำสาระของหลักสูตร

1.1 กำหนดผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี หรือรายภาคโดยวิเคราะห์จากมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้นที่กำหนดไว้ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้มาจัดเป็นผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่ระบุถึงความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ซึ่งเกิดขึ้นหลังจากการเรียนรู้ในแต่ละปีหรือภาคนั้น

1.2 กำหนดสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค โดยวิเคราะห์จากผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ ให้สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นและของชุมชน

1.3 กำหนดเวลาหรือจำนวนหน่วยกิต สำหรับสาระการเรียนรู้รายภาคทั้งสาระการเรียนรู้พื้นฐานและสาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษากำหนดเพิ่มเติมกำหนดเวลาเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐานช่วงชั้นในแต่ละรายปีรายภาคดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ช่วงชั้นที่ 2 และช่วงชั้นที่ 3 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายปี และกำหนดเวลาเรียนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้

ช่วงชั้นที่ 4 กำหนดสาระการเรียนรู้เป็นรายภาคและกำหนดจำนวนหน่วยกิตให้เหมาะสมสอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การพิจารณาที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ 40 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต สาระการเรียนรู้ที่สถานศึกษาจัดทำเพิ่มขึ้นซึ่งเป็นวิชาเฉพาะของสายอาชีพหรือโปรแกรมเฉพาะทางอื่น ๆ ใช้เกณฑ์การพิจารณา คือ สาระการเรียนรู้ที่ใช้เวลาจัดการเรียนรู้ระหว่าง 40-60 ชั่วโมงต่อภาคเรียน มีค่าเท่ากับ 1 หน่วยกิต ทั้งนี้สถานศึกษาสามารถกำหนดได้ตามเหมาะสม

1.4 จัดทำคำอธิบายรายวิชา โดยการนำผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาค สาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาค เวลาเรียนและจำนวนหน่วยกิต มาเขียนคำอธิบายรายวิชา ซึ่งประกอบด้วย ชื่อรายวิชา จำนวนหน่วยกิต มาตรฐานการเรียนรู้และ สาระการเรียนรู้ของรายวิชานั้น ๆ

1.5 จัดหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำสาระการเรียนรู้รายปีหรือรายภาคที่กำหนดไว้ไปบูรณาการเป็นหน่วยการเรียนรู้หน่วยย่อย ๆ ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ สาระการเรียนรู้และเวลาในการจัดการเรียนรู้ ซึ่งเมื่อเรียนจบทุกหน่วยแล้ว ผู้เรียนสามารถบรรลุตามผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปีหรือรายภาคของทุกรายวิชา และสถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้โดยการปฏิบัติโครงการอย่างน้อย 1 โครงการ

1.6 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยวิเคราะห์จากคำอธิบายรายวิชา รายปีหรือรายภาคและหน่วยการเรียนรู้ที่จัดทำ กำหนดเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนและผู้สอน

2. การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัย วุฒิภาวะ และ ความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน เพื่อเกื้อกูลส่งเสริมการเรียนรู้ตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตาม ความสนใจ ความถนัด ความสามารถ ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกในการทำประโยชน์ต่อสังคม ฝึกการทำงานที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม และประเมินผลอย่างเป็นระดับ โดยให้ถือว่าเป็นเกณฑ์ประเมินผลการผ่านช่วงชั้น

3. การกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยสถานศึกษาร่วมกับชุมชนกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการพัฒนาผู้เรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ โดยจัดให้มีการวัดและประเมินผลรวมด้านคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในแต่ละช่วงชั้นตามที่สถานศึกษากำหนด

4. การวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับความถนัด ความสนใจและความต้องการของผู้เรียน โดยสามารถใช้

กระบวนการวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการแก้ปัญหาหรือพัฒนา การเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปผลการแก้ปัญหาหรือพัฒนาและการรายงานผลการเรียนรู้

5. การกำกับ ติดตาม ประเมินผลและรายงาน

การจัดการศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนมีคุณภาพมาตรฐานที่กำหนด สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน จำเป็นต้องมีการจัดระบบการกำกับ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้า ปัญหา และอุปสรรค โดยต้องมีการดำเนินงานเป็นระบบเครือข่าย ครอบคลุมตั้งแต่ระดับชาติ เขตพื้นที่ และสถานศึกษาในรูปแบบของคณะกรรมการที่มาจากบุคคลหลายระดับ หลายอาชีพเพื่อค้นหาแนวทางร่วมกันพัฒนาคุณภาพต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540 : 69) ได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรระดับสถานศึกษาไว้ดังนี้

1. วิเคราะห์ จัดระบบข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่น
3. กำหนดเป้าหมายและจุดประสงค์การเรียนรู้
4. จัดทำคำอธิบายรายวิชา เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน
5. จัดทำแผนการสอน คู่มือครูและสื่อการเรียนการสอน
6. ปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาให้มีความเหมาะสมต่อไป

สังัด อุทรานันท์ (2532 : 16) ได้นำเสนอแนวคิดวิธีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

1. การปรับหลักสูตรแกนกลางให้เข้ากับท้องถิ่น
2. การสร้างหลักสูตรย่อยในระดับสถานศึกษาเพื่อเสริมหลักสูตรกลาง โดยมีขั้นตอน

ดังต่อไปนี้

- 2.1 จัดตั้งคณะทำงาน
- 2.2 ศึกษาสภาพข้อมูลพื้นฐาน
- 2.3 กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- 2.4 พิจารณาความเหมาะสมของหลักสูตรกลางกับสภาพท้องถิ่น
- 2.5 เลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตรกลางหรือจัดสร้างรายวิชาขึ้นมาใหม่
- 2.6 ดำเนินการใช้หลักสูตร
- 2.7 ประเมินผลการใช้หลักสูตร และปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม

กรมวิชาการ (2545 : 1-25) ได้เสนอแนวทางการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาโดยนำรายละเอียดข้อมูลพื้นที่จากการจัดทำวิสัยทัศน์ จุดหมาย โครงสร้างกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ สาระการเรียนรู้ และผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง คำอธิบายรายวิชา หน่วย การเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ รวมทั้งแผนการบริหารจัดการหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน
2. กำหนดวิสัยทัศน์ จุดหมาย
3. กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์
4. กำหนดโครงสร้างหลักสูตร
5. จัดทำสาระการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังรายปี/รายภาค กำหนดเวลาเรียนและ

คำอธิบายรายวิชา

6. การจัดการเรียนรู้ การจัดทำหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้
7. การนำหลักสูตรไปใช้

กรมวิชาการ (2544 : 11-28) ได้กล่าวถึงหลักสูตรสถานศึกษาว่ามีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์
2. จุดหมาย
3. โครงสร้างหลักสูตร
4. สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ 8 กลุ่มสาระ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน และคำอธิบาย

รายวิชาแกน วิชาเลือก

5. การส่งเสริมการเรียนรู้ และกระบวนการเรียนรู้
6. การวัดผลและการประเมินผลการเรียน
7. ปัจจัยสนับสนุนด้านอื่น ๆ

จากแนวคิดของนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษา ผู้วิจัยได้ออกแบบวิธีการพัฒนาหลักสูตร 2 ขั้นตอนคือ ขั้นสร้างหลักสูตรและ ขั้นประเมินหลักสูตร โดยมีองค์ประกอบหลักสูตร ดังนี้

1. วิสัยทัศน์หลักสูตร
2. หลักการหลักสูตร
3. จุดหมายหลักสูตร
4. โครงสร้างหลักสูตร
5. ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง/สาระการเรียนรู้
6. คำอธิบายรายวิชา

7. หน่วยการเรียนรู้
8. แนวการจัดการเรียนรู้
9. แนวการวัดและประเมินผล

4. การพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

ในการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้กรมวิชาการ (2544 : 27-28) ได้กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของหลักสูตรสถานศึกษา ไว้ดังนี้

1. พัฒนาให้เด็กเกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินในการเรียนรู้
2. ส่งเสริมด้านจิตวิญญาณ จริยธรรม สังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะพัฒนา

หลักการในการจำแนกระหว่างถูกและผิด

จากแนวนโยบายดังกล่าว การพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจึงได้กำหนดกรอบการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรดังต่อไปนี้

1. ความสำคัญ ธรรมชาติ และลักษณะเฉพาะของสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่มาจากหลายแขนงวิชา จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยาการ โดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา ปรัชญาและศาสนา เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมา เพื่อส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียน (กรมวิชาการ, 2544 : 3) ดังนั้น กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจึงมีความเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามตามแนวคิดของกรมวิชาการ (2545 : 3) จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้จะให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาต่าง ๆ ในสาขาสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ จริยธรรม สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ กฎหมาย ประชากรศึกษา สิ่งแวดล้อมศึกษา ปรัชญา และศาสนา ตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในระดับชั้น ในลักษณะบูรณาการ

2. ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่าง ๆ เช่น ทักษะทางวิชาการ ทักษะทางสังคม ทักษะทางการสืบสวนสอบสวน ทักษะการสื่อสาร ทักษะการแสวงหาความรู้ การสืบค้น เป็นต้น

3. ด้านเจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมจะ ช่วยพัฒนาเจตคติ และค่านิยมเกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ เช่น รู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย มีความกตัญญู รักเกียรติภูมิแห่งตน มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตที่ดี มีความพอดี ในการบริโภค เห็นคุณค่าของการทำงาน รู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เคารพสิทธิผู้อื่น และเห็นประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เห็นคุณค่า อนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม สรีทธาในหลักธรรมของศาสนาและการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

จากความสำคัญดังกล่าวสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสาระที่มีผสมผสาน ศาสตร์ต่าง ๆ ออกมาเป็นสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียนซึ่งช่วยพัฒนาทั้ง ความรู้ กระบวนการและเจตคติของผู้เรียนไปพร้อมกัน

2. วิสัยทัศน์หลักสูตรสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

วิสัยทัศน์การเรียนรู้ของกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 คือ (กรมวิชาการ, 2544 : 7-8)

1. เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษา พร้อมทั้งจะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองดีที่มีความรับผิดชอบ
2. บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ ตามเป้าหมาย ของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนใช้ข้อมูลความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน
3. ผู้เรียนอภิปรายประเด็นปัญหาพร้อมสมัยร่วมกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดง จุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันรับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่ แตกต่างจากตนอย่างจริงใจ
4. การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูง ในประเด็นหัวข้อที่ ลึกซึ้ง ทำทนาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนอย่างมีความหมาย ได้รับการประเมินที่เน้นการ นำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ มีการจัดเตรียม โครงงานที่สอดคล้องกับสภาพ แวดล้อมเป็นจริงของสังคมที่ให้ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าวิสัยทัศน์การเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนได้บูรณาการความรู้รอบตัวต่าง ๆ เพื่อประยุกต์ องค์กรความไปสู่การดำเนินชีวิตที่เหมาะสม มีการผสมกลมกลืน สามารถนำไปใช้ได้จริงในชีวิต ประจำวันและมีคุณธรรม

3. คุณภาพของผู้เรียน

คุณภาพของผู้เรียนตามแนวทางหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพผู้เรียนดังนี้ (กรมวิชาการ, 2545 : 12-15)

1. ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในการอยู่ร่วมกันได้ เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมส่วนรวม

2. ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามไว้เป็นมรดกของชาติ เพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

3. มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาควิชาใจในความเป็นไทย ทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

5. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

จากแนวคิดดังกล่าวสรุปได้ว่าคุณภาพผู้เรียนมีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพผู้เรียนยึดมั่นในการทำดี ดำรงตนเป็นคนดีบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ภาควิชาใจในความเป็นชาติไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน ปกป้องรักษามรดกของชาติไทยเพื่อความสงบสุข

4. สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมประกอบด้วย 5 สาระดังนี้

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

5. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

วิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นวิชาที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับศาสตร์ต่าง ๆ การเลือกประสบการณ์การเรียนรู้แก่ผู้เรียนมีจุดเน้นดังนี้ (กรมวิชาการ. 2545 : 14)

1. ได้เรียนรู้และศึกษาเกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข
2. ได้เรียนรู้ และพัฒนาให้มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. ได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์
4. ได้พัฒนาแนวคิด และความสามารถในการวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิต และวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จากจุดเน้นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ดังกล่าว แนวทางการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพ ควรดำเนินการดังนี้ (กรมวิชาการ. 2545 : 200)

1. จัดการเรียนรู้ที่มีความหมาย โดยเน้นแนวคิดที่สำคัญ ๆ ที่ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้ทั้งในและนอกโรงเรียน เป็นแนวคิด ความรู้ที่คงทนยั่งยืนมากกว่าที่จะศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาข้อเท็จจริงที่มากมาย ไม่เป็นแก่นสาร
2. จัดการเรียนรู้ที่บูรณาการ โดยบูรณาการตั้งแต่หลักสูตร หัวข้อที่จะเรียนเชื่อมโยงเหตุการณ์ พัฒนาการต่าง ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่เกิดขึ้นในโลกเข้าด้วยกัน บูรณาการความรู้ ทักษะค่านิยม และจริยธรรม ลงสู่การปฏิบัติจริง ด้วยการใช้แหล่งความรู้ สื่อและเทคโนโลยีต่าง ๆ และสัมพันธ์กับวิชาต่าง ๆ
3. จัดการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนา ค่านิยม จริยธรรม สะท้อนค่านิยม จริยธรรม ปทัสถานในสังคม การนำไปใช้จริงในการดำเนินชีวิต ช่วยให้ผู้เรียนได้คิดอย่างมีวิจารณญาณ ตัดสินแก้ปัญหาต่าง ๆ ยอมรับและเข้าใจในความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนและรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

4. จัดการเรียนรู้ที่ท้าทาย คาดหวังให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งในส่วนตัว และการเป็นสมาชิกกลุ่ม ให้ผู้เรียนใช้วิธีการสืบเสาะ จัดการกับการเรียนรู้ของตนเอง ใส่ใจและ เคารพในความคิดของผู้เรียน

5. จัดการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาการคิดตัดสินใจ สร้างสรรค์ ความรู้ด้วยตนเอง จัดการตัวเองได้ มีวินัยในตนเองทั้งด้านการเรียนและการดำเนินชีวิต เน้นการจัดกิจกรรมที่เป็นจริง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ ความสามารถไปใช้ในชีวิตจริง

จากแนวการจัดการเรียนรู้ดังกล่าววันเพ็ญ วรณ โภภณ (2542 : 86) ได้เสนอแนวทางการ จัดการเรียนรู้ที่เน้นการพัฒนาผู้เรียนออกเป็น 3 ด้านคือ การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความ คิด เจตคติและทักษะ มีรายละเอียดดังนี้

1. การสอนเพื่อพัฒนาความรู้ความคิด ได้แก่ วิธีสอนแบบอุปนัย วิธีสอนแบบนินัย สอนโดยการแก้ปัญหา วิธีสอนแบบบูรณาการ วิธีสอนแบบซินดิเคท วิธีสอนแบบใช้คำถาม วิธีสอนแบบเทคนิคกรณีศึกษา วิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวน ฯลฯ

2. การสอนเพื่อพัฒนาด้านเจตคติ ได้แก่ วิธีสอนแบบอริยสัจสี่ วิธีสอนแบบเบญจ ขันธุ์ วิธีสอนแบบไตรสิกขา วิธีสอนโดยสร้างศรัทธาและ โยนิโสมนสิการ วิธีสอนแบบบทบาท สมมุติ วิธีสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง

3. การสอนเพื่อพัฒนาทักษะ ได้แก่ วิธีสอนแบบโครงการ วิธีสอนโดยเรียนแบบ ร่วมมือ วิธีสอนแบบสาธิต

สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา (2545 : 6-7) กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ เฉพาะกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามแนวหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

1. กระบวนการจัดเวลาทางสังคม
2. กระบวนการสืบสวนสอบสวน
3. กระบวนการสืบค้น
4. กระบวนการทางจริยธรรม
5. กระบวนการพัฒนาค่านิยม
6. กระบวนการประชาธิปไตย
7. กระบวนการประชาธิปไตย
8. กระบวนการทางภูมิศาสตร์
9. วิธีการทางประวัติศาสตร์
10. กระบวนการคิดวิเคราะห์
11. กระบวนการแก้ปัญหา

12. กระบวนการเชิงระบบ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สุชาติ ลีตระกูล (2532) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรสำหรับลูกกรรมกรก่อสร้างในเขตกรุงเทพมหานคร โดยมี 3 ขั้นตอนคือ 1. การสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อนำข้อมูลมาสร้างหลักสูตร 2. การร่างหลักสูตรแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตรตรวจสอบ 3. การทดลองใช้หลักสูตร

วิชิต สุรัตน์เรืองชัย (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมความรู้เกี่ยวกับการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์สำหรับครูประถมศึกษา มี 5 ขั้นตอนคือ 1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน 2. การสร้างหลักสูตร โครงร่าง ประเมินและปรับปรุงโครงร่าง 3. การทดลองใช้หลักสูตรกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อหาคุณภาพตามเกณฑ์ 4. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร 5. การติดตามผลกระทบจากการใช้หลักสูตร

ศิริชัย อนันตผล (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นใน โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา เขตการศึกษา 5 พบว่ายังไม่มีการจัดเนื้อหาหรือรายวิชาขึ้นใหม่ ขาดวิทยากรที่จะให้ความรู้ความเข้าใจให้ชัดเจน ขาดเอกสารที่ใช้ในการศึกษา

พิภพ สินธุพงษ์ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมของ โรงเรียนนาร่องและโรงเรียนเครือข่ายในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าครูผู้สอนประสบปัญหาในการจัดเตรียมวัสดุ สื่ออุปกรณ์ และอาคารสถานที่ การพัฒนาสื่อการเรียนรู้และการวัดและการประเมินผล เนื่องจากครูผู้สอนขาดความมั่นใจในการใช้หลักสูตร

กัลยา ศรีเล็ก (2543) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรด้านอาชีพของโรงเรียนมัธยมศึกษาในอำเภอนายายอาม จังหวัดจันทบุรี พบว่าการศึกษาความต้องการของชุมชน อาชีพที่ประชาชนภูมิใจ และควรอนุรักษ์ไว้มากที่สุดคือ อาชีพทำสวนผลไม้ และได้หลักสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นอำเภอนายายอาม วิชาผลไม้เศรษฐกิจในท้องถิ่น

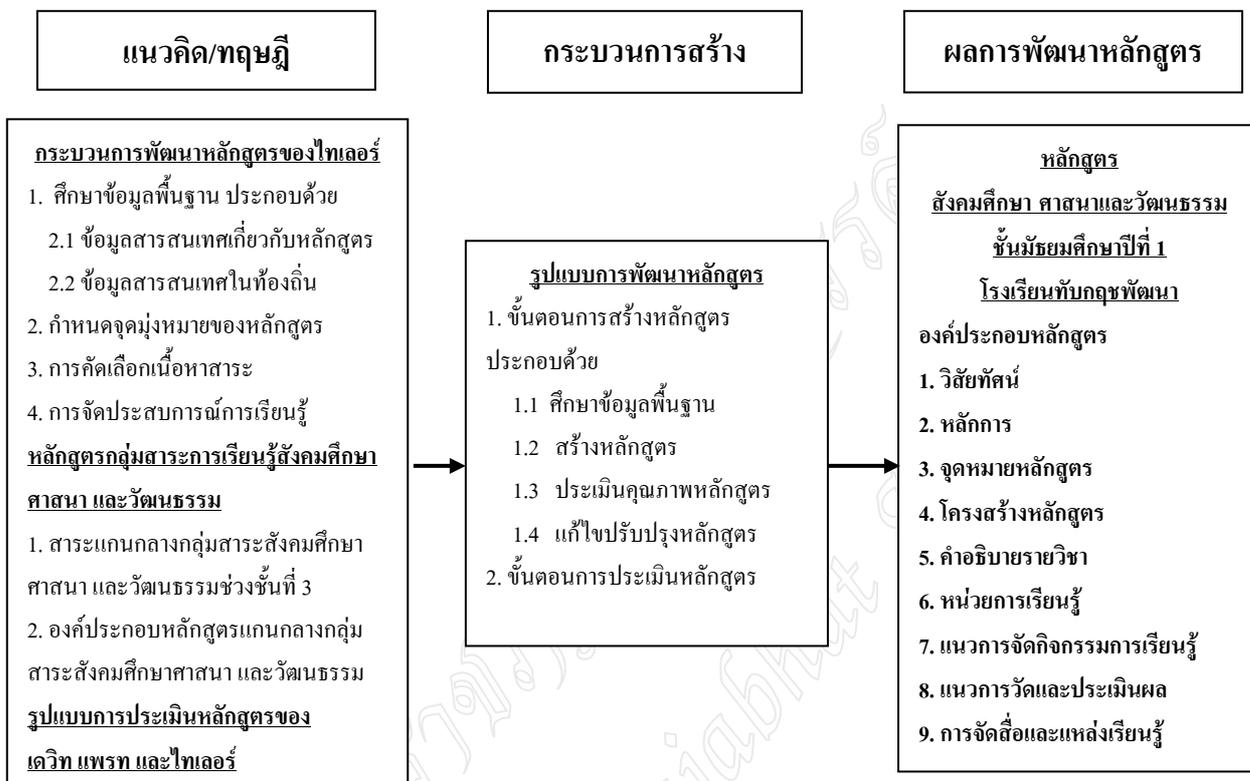
วันชัย คงเพชร (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมสำหรับครูอุตสาหกรรมศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพมหานครมีขั้นตอน 3 ขั้นตอนคือ 1. ขึ้นวางแผนกิจกรรม โดยศึกษาเอกสาร ความต้องการ การรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูลและจัดลำดับความสำคัญ 2. ขึ้นร่างหลักสูตรและคู่มือฝึกอบรม โดยการกำหนดจุดมุ่งหมาย

กำหนดหัวข้อ วัตถุประสงค์ เนื้อหา เทคนิควิธีการ และการวัดประเมินผล 3. ชั้นตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญ

พรชัย ภาพันธ์ (2546) ได้ทำการวิจัยเรื่องการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอน โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการเรียนการสอนโดยรวมจะอยู่ในระดับปานกลาง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานปัญหาความต้องการจำเป็น ของสถานศึกษา และท้องถิ่นมาเป็นข้อมูลประกอบกับหลักสูตรแกนกลางของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม และบูรณาการสาระความรู้กับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้วิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมตามแนวหลักสูตรการจัดการศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นของตนเอง มีความรัก ความผูกพัน รวมทั้งภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงทรัพยากรในท้องถิ่นในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม โดยเสนอกรอบความคิดในการวิจัยดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบความคิดในการพัฒนาหลักสูตรวิชาสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนทับกฤชพัฒนา